

Lea Pulkkinen

Keski-Suomen lapsiohjelmasta lasten hyvinvointia tukeviin toimenpiteisiin – Vision (tavoitteen) ja strategian (toimenpiteen) käsitteistä

Haukkalan säätiön asiantuntijafoorumi VI: Kansallisesta lapsistrategiasta paikalliseen lapsistrategiaan
Jyväskylä 30.1.2019

Lapsiohjelman tavoite

Puhe lapsiohjelmasta, lapsuudesta ja lapsuuden laadusta koskettaa hyvin monenlaisia asioita. Lapsia koskevien päätösten tekijät ja päätösten toteuttajat niin julkisella kuin yksityisellä puolella toimivat usein toisistaan erillään, siiloissa, kuten sanotaan. Tätä erillään toimimista on pyritty vähentämään Sipilän hallituksen kärkihankkeilla Lasten ja perheiden palvelujen muutosohjelma ja Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen. Seuraavat vuodet osoittavat, onko siinä onnistettu. Käsittääkseni pelkät toiveet ja niiden toteuttamisen harjoittelu eivät riitä, tarvitaan myös kokonaisnäkemyksiä lapsesta ja lapsen hyvästä sekä toimintaa ohjaavia sopimuksia ja lainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Keski-Suomen lapsiohjelma voisi olla osa tätä prosessia, jos onnistutaan tekemään kunta- ja maakuntatasoisia sopimuksia siitä, miten lasten hyvää pyritään edistämään. Mitä lasten hyvä tai etu on? Vastaus tähän löytyy Lapsen oikeuksien sopimuksesta, jonka Suomi on allekirjoittanut vuonna 1991.

Lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 3 ensimmäisessä momentissa esitetään päätavoite, **lapsen etu**, ja toisessa momentissa mainitaan lapsen hyvinvoinnin eli lapsen edun turvaamiseksi tarkoitetut toimenpiteet, **suojaus ja huolenpito**:

- *Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu [the best interests of the child shall be a primary consideration].*

- *Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon [such protection and care as is necessary for his or her well-being] ottaen huomioon hänen vanhempiensa tai laillisten huoltajiensa oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.*

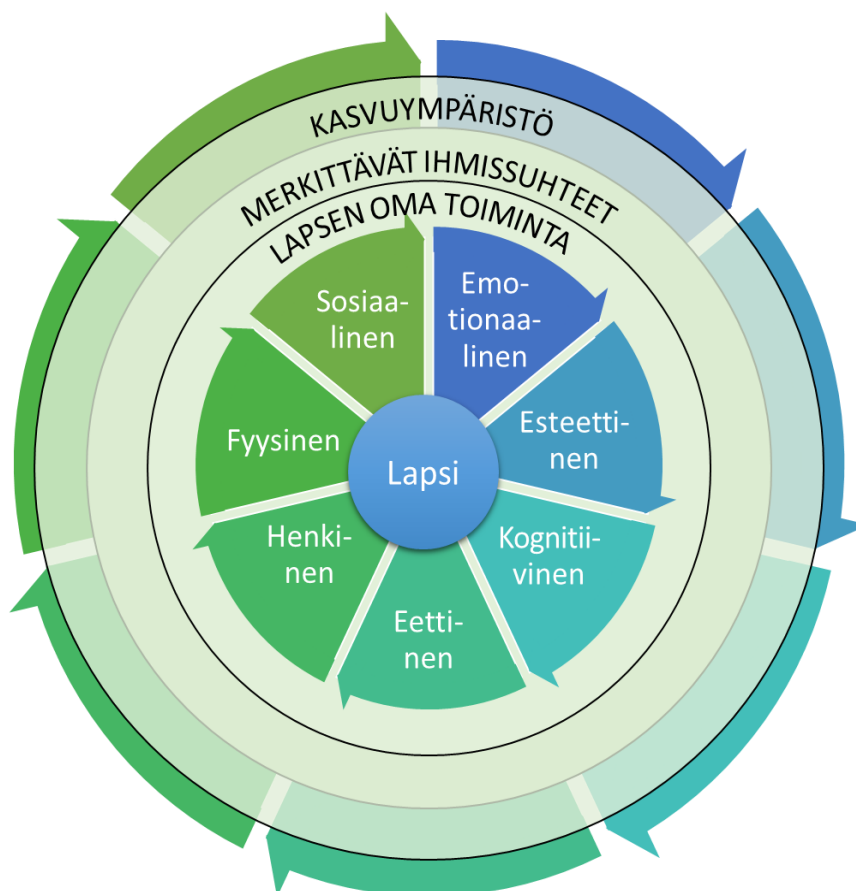
Lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiaita (art. 1).

Lapsen ja hänen elämänsä näkeminen kokonaisuutena, holistisesti, ei ole esteenä sen erittelylle, miten hänen kehitty misensä ja hyvinvointinsa etenee, millaiset tekijät siihen vaikuttavat ja millaisissa elämämpiireissä lapset elävät. Tällaista analyysia on tehty Haukkalan säätiön piirissä, kuten käy ilmi foorumin tausta-aineistoksi mainitusta julkaisusta Keski-Suomen lapsiohjelma: Lasten hyvinvoinnista hyvinvoivaan yhteiskuntaan.

Lapsiohjelmajulkaisussamme todetaan (luku 3), että lapsi on kokonaisuus, joka kehittyy samanaikaisesti useissa toisiinsa kietoutuvissa ulottuvuuksissa, joihin myös hänen hyvinvointikokemuksensa kytkeytyvät (kuvio 1). Lapsen hyvinvointia voidaan arvioida, lasta itseään kuullen ja havainnoiden. Mainitussa julkaisussa on kunkin dimension osalta monia esimerkkejä indikaattoreista, jotka luonnehtivat lapsen hyvinvointia. Seuraavassa luettelossa sulkeissa mainitut indikaattorit pyrkivät tiivistämään lapsen hyvinvoinnin keskeiset lähteet kullakin ulottuvuudella:

- **fyysinen** hyvinvointi (koettu terveys ja fyysinen kunto),
- **sosiaalinen** hyvinvointi (kokemus sosiaalisesta hyväksynnästä ja yhteenkuuluvuudesta),

- **emotionaalinen** hyvinvointi (kokemus itsensä hyväksymisestä ja kiintymyksestä toisiin ihmisiin),
- **älyllinen/kognitiivinen** hyvinvointi (kokemus kiinnostuksesta uusista asioista ja ongelmien ratkomista kohtaan),
- **esteettinen** hyvinvointi (kokemus kauneudesta luonnossa ja omissa ja muiden ihmisten aikaansaannoksissa),
- **eettinen** hyvinvointi (kokemus hyvydestä ja oikeudenmukaisuudesta ja tahdosta toimia niin) ja
- **henkinen** hyvinvointi (kokemus elämän tarkoituksesta ja mielekkyydestä).

Kuvio 1. Lasten hyvinvoinnin ulottuvuudet ja edellytykset

Hyvinvoinnin käsite tarkoittaa hyvää tai ainakin tyydyttävää kokemusta useilla ulottuvuuksilla. Lapsiohjelmajulkaisussamme on asetettu tavoitteeksi, että **keskisuomalaisten lasten hyvinvointi on vuonna 2025 parempaa kuin vuonna 2019**. Sen todentaminen edellyttää, että lasten hyvinvointia tutkitaan molempina ajankohtina kaikilla kyseisillä ulottuvuuksilla, minkä perusteella voidaan muodostaa kuva kokonaisyhyvinvoinnista ja siinä mahdollisesti tapahtuneista muutoksista.

Hyvinvoinnin edellytykset

Kehityksen lähtökohtana on lapsi itse monipuolisine synnynnäisine edellytyksineen ja biologisine kehitysprosseineen. Myös niiden henkilöiden käsitys lapsesta, jotka suorasti tai epäsuorasti toimivat lapsiin vaikuttavalla tavalla, muovaa lapsen

kehitystä ja hyvinvointia. Lapsiohjelman perustana on seuraava lapsikäsitys www.allianceforchildood.eu/scope/

- ✓ Lapsella on sisäsyntyinen potentiaali kasvaa, oppia ja kommunikoida sekä osallistua omalla tavallaan ja omine oikeuksineen ja velvollisuuksineen yhteisönsä toimintaan.
- ✓ Lapsi on aktiivinen toimija omassa elämässään ja suhteessa toisiin ihmisiin. Lapsi ei ole kohde, jota yritetään sovittaa aikuisen valitsemaan muottiin.
- ✓ Aikuiset, jotka ovat herkkiä lapsen tarpeille, auttavat lapsen ainutlaatuisuuden kehkeytymisessä.
- ✓ Lapsen vuorovaikutuksen ja suhteiden laatu aikuisiin ja toisiin lapsiin vaikuttaa heidän kasvuunsa ihmisinä joko myönteisesti tai kielteisesti.
- ✓ Lapset luovat kansamme maailmaa ja muuttavat sitä.
- ✓ Inhimillinen kehitys on yksilön ainutlaatuisuuden kehkeytymisprosessi, johon vaikuttavat keskenään vuorovaikutuksessa olevat biologiset, psykologiset, sosiaaliset, kulttuuriset, henkiset ja yhteiskunnalliset tekijät.

Kehitykseen ja hyvinvointiin kullakin dimensiolla vaikuttavat lapsen oma toiminta, merkittävät ihmissuhteet ja kasvuympäristö. Lapsiohjelmajulkaisussa näitä edellytyksiä kuvataan kunkin ulottuvuuden osalta monin käytännön elämästä nousevin esimerkein. Samoin siinä todetaan, että lapsi kohtaa kehityksensä ja hyvinvointinsa edellytykset omissa **elinpiireissään**, joita ovat

- koti eli vanhemmat, kotikasvatus, sisarukset, isovanhemmat ja sukulaiset
- varhaiskasvatus ja hoiva kodin ulkopuolella
- esiopetus, peruskoulu ja ammattiin valmistava koulutus ja työ
- leikki ja vapaavalintainen harrastus- ja virkistystoiminta
- perheen ulkopuoliset läheissuhteet, naapurit, seurakunta ja järjestöt
- terveys- ja sosiaalipalvelut ja muut julkiset palvelut, kuten liikenne, aluesuunnittelu, media, kirjastotoiminta ja taidelaitokset
- yhteiskunnallis-kulttuuriset olosuhteet.

Pyrittäessä lisäämään lasten hyvinvointia on valittava (1) ne lasten hyvinvoinnin osa-alueet ja indikaattorit, joissa muutosta toivotaan, (2) ne toimenpiteet, joilla hyvinvoinnin edellytyksiä pyritään parantamaan, ja (3) ne lapsen elinpiirit, joissa muutosta yritetään saada aikaan.

Lapsen hyvinvoinnin edellytyksiä on kansainvälisellä tasolla kirjattu Lapsen oikeuksien sopimukseen, joka sitoo sopimusvaltioita, kuten Suomea lakeihin verrattavalla tavalla. Seuraavassa niitä on analysoitu ja ryhmitelty lapsen oman toiminnan, merkittävien ihmissuhteiden ja kasvuympäristön osalta muistutukseksi siitä, mitä vähintään on tehtävä lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Sen ohella on paljon muita näkökohtia, kuten lapsiohjelmajulkaisussa on esitetty.

Kytkeä YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen

Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin edellytykset tulevat esille useissa valtioiden velvoitteissa. Alla olevat numerot viittaavat sopimuksen artikloihin, joista on poimittu avainsanoja. Sopimus kokonaisuudessaan on ladattavissa:

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Lapsen oikeuksien sopimuksen lisäksi kansallinen lainsäädäntö määrittelee valtioiden velvollisuuksia.

A. Lapsen oma toiminta
Sopimusvaltiot (artikla numero)

12. takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa, ja niiden huomioon ottamisen
13. tunnustavat lapsen oikeuden ilmaista vapaasti mielipiteensä
14. kunnioittavat lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen
15. tunnustavat lapsen oikeudet yhdistymisvapauteen
16. kieltävät mielivaltaisen tai laittoman puuttumisen lapsen yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ja kunnian tai maineen halventamisen
23. tunnustavat, että henkisesti tai ruumiillisesti vammaisen lapsen tulisi saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja helpottavat lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan
28. tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden saada maksutonta perusasteen koulutusta, saattavat korkea-asteen koulutuksen kaikkien ulottuville heidän kykyjensä perusteella ja tuovat ammattikoulutukseen liittyvän tiedon ja ohjauksen kaikkien lasten saataville, ja takaavat lapsen ihmisarvon mukaisen kurinpidon koulussa
29. ovat yhtä mieltä siitä, että lapsen koulutuksen tulee pyrkiä lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täyteen kehittämiseen ja lapsen valmistamiseen vastuulliseen elämään ymmärryksen, rauhan, suvaitsevuuden, tasa-arvon ja ystävyyden hengessä
30. tunnustavat vähemmistöryhmään kuuluvan lapsen oikeuden nauttia omasta kulttuuristaan ja osallistua sen mukaisen uskonnon harjoittamiseen sekä käyttää omaa kieltään
31. tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuuriin ja taiteisiin ja kannustavat yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamiseen kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan
37. takaavat, että lapsen vapautta ei riistetä laittomasti ja mielivaltaisesti
40. tunnustavat jokaiselle lapselle oikeuden tulla kohdelluksi tavalla, joka edistää ihmisarvoa ja arvokkuutta ja hänen yhteiskunnallista sopeutumistaan ja rakentavan roolin omaksumista yhteiskunnassa.

A. Merkittävät ihmissuhteet

Lapsi kiinnittyy elämään merkittävien ihmissuhteiden kautta ja kehittyy niissä. Suhteet vanhempiin ja perheeseen ovat avaintekijöitä, mutta rinnalle tulee vähitellen muita aikuissuhteita ja toverisuhteita. Lapsen oikeuksien sopimus painottaa perhesuhteita. Sen mukaan sopimusvaltiot (artikla numero)

5. kunnioittavat vanhempien tai suurperheen tai muiden lapsesta vastuussa olevien henkilöiden vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia tarjota ohjausta ja neuvoa hänelle tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi
7. tunnustavat lapsen oikeuden nimeen ja kansalaisuuteen ja, mikäli mahdollista, oikeuden tuntee vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan
9. takaavat, että lasta ei eroteta vanhemmistaan, paitsi jos se tuomioistuimen mukaan on lapsen edun mukaista, ja kunnioittavat lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa
10. käsittelevät perheiden yhdistämistä myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti ja kunnioittavat lapsen oikeuksia ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä molempiin vanhempiinsa
18. tunnustavat, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä ja antavat vanhemmille siihen asianmukaista apua ja järjestävät työssäkäyville vanhemmille lastenhoitopalveluja
22. avustavat pakolaisena maahan tullutta lasta vanhempien tai muiden perheenjäsenten jäljittämiseksi, jotta saataisiin lapsen ja hänen perheensä jälleenyhdistämisen kannalta välttämättömiä tietoja.

B. Kasvuympäristö

Kasvuympäristön ytimessä ovat aineelliset tekijät, jotka muovaavat monin tavoin yksilöiden välisiä suhteita ja sosiaalista kanssakäymistä, kuten lapsiohjelmajulkaisussa (s. 31-32) on selostettu. Bronfenbrennerin mukaan kasvuympäristö (kehityksen ekologia) koostuu monenlaisista systeemeistä mikroympäristöstä makroympäristöön ja niiden välisistä suhteista. Ne voivat vaikuttaa lapseen joko suoraan, kuten kodin ja toveripiirin mikroympäristöt, tai välillisesti esimerkiksi vanhempien työolojen kautta. Lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artiklan mainitsema suojele (protection) ja huolenpito (care) määrittelevät sopimusvaltioiden velvollisuuksia lapsen kasvuympäristöä kohtaan.

Suojele sisältyy seuraaviin artikloihin. Sopimusvaltiot

- 2. suojelevat lasta kaikenlaiselta syrjinnältä
- 8. kunnioittavat ja suojelevat lapsen oikeutta nimeen, kansalaisuuteen ja sukulaissuhteisiin
- 11. ehkäisevät lasten laittomia maasta kuljetuksia
- 19. suojelevat lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä
- 20. takaavat lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa, vaihtoehtoisen hoidon ottaen huomioon jatkuvuuden toivottavuuden lapsen kasvatuksessa ja lapsen etnisen, uskonnollisen, sivistyksellisen ja kielellisen taustan
- 32. suojelevat taloudelliselta hyväksikäytöltä ja lapsen koulutusta haittaavalta tai hänen fyysistä tai henkistä terveyttään tai moraalista tai sosiaalista kehitystä vahingoittavalta työnteolta
- 33. suojelevat huumeiden käytöltä
- 34. suojelevat lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta
- 35. estävät lasten ryöstämisen, myynnin ja kauppaamisen missään tarkoituksessa ja muodossa
- 36. suojelevat kaikilta muilta lapsen hyvinvointia uhkaavilta hyväksikäytön muodoilta
- 38. suojelevat vihollisuuksiin osallistumiselta ja aseellisen selkkauksen kokevia.

Huolenpito sisältyy seuraaviin artikloihin. Sopimusvaltiot

- 6. tunnustavat lapsen oikeuden elämään ja takaavat kehittymisen täysimääräiset edellytykset
- 17. tunnustavat tiedotusvälineiden tehtävän tuottaa tietoa, joka tähtää lapsen sosiaalisen, hengellisen ja moraalisen hyvinvoinnin sekä ruumiillisen terveyden ja mielenterveyden edistämiseen
- 21. takaavat, että lapseksiottamisessa ensisijainen huomio kiinnitetään lapsen etuun
- 24. tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista
- 25. tunnustavat lapselle oikeuden hänelle annetun hoidon ja hänen sijoitukseensa liittyvien muiden olosuhteiden ajoittaiseen tarkistamiseen
- 26. tunnustavat lapsen oikeuden nauttia sosiaaliturvasta
- 27. tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon
- 39. edistävät kaikin asianmukaisin toimin traumaa kokeneen lapsen ruumiillista ja henkistä toipumista sekä yhteiskunnallista sopeutumista.

Valtion tehtävänä on lisäksi

- 4. ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi

41. tunnustaa, että yleissopimus ei vaikuta määräyksiin, jotka edistävät paremmin lapsen oikeuksien toteutumista, joita voi olla sopimusvaltion lainsäädännössä tai kansainvälisessä oikeudessa
42. saattaa yleissopimuksen periaatteet ja määräykset yleisesti niin aikuisten kuin lastenkin tietoon tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti
43. hyväksyä, että lapsen oikeuksien komitea perustetaan seuraamaan sopimusvaltioiden edistymistä yleissopimuksen velvoitteiden täyttämiseksi
44. antaa määräajoin YK:n lapsen oikeuksien komitealle raportti niistä tekijöistä ja vaikeuksista, jotka vaikuttavat yleissopimuksen mukaisten velvoitteiden täyttämiseen, ja julkistaa oma raporttinsa laajalti yleisölle omassa maassa
45. ottaa vastaan YK:n lapsen oikeuksien komitean ehdotukset ja suositukset.

Käsitteistä

Asiantuntijafoorumin tarkoituksena on päästä konkreettisiin esityksiin siitä, mitä Keski-Suomen maakuntastrategiaan ja kuntien strategioihin tulisi kirjata lapsiohjelman tavoitteista ja toimenpiteistä.

Käytän mieluummin suomenkielistä sanaa **tavoite** kuin sanaa visio, joka tarkoittaa sivistyssanakirjan mukaan näkyä, harhanäkyä, uskonnollisessa hurmostilassa koettua hallusinaatiota, ilmestystä, ja sanaa **toimenpide** mieluummin kuin sanaa strategia, joka tarkoittaa sotataitoa, taitoa saavuttaa sodan päämäärä sotatoimin. Olemme tosin käyttäneet lapsiohjelmaraportissamme käsitteitä visio merkityksessä näkemys tavoitetilasta ja strategia viittaamaan siihen miten tähän tavoitteeseen päästään, mutta haluaisin haastaa meidät tänään keskustelemaan yksinkertaisesti siitä, millaisia tavoitteita ja toimenpiteitä lapsiohjelmaan tulisi sisällyttää. Asiat eivät muutu yhtään hienommiksi eivätkä toteuttamiskelpoisemmiksi käsitteellisillä kiemuroilla. Kun lapsista on kysymys, emme tarvitse näkyä emmekä sotataitoja. Tutkimustieto ja kasautunut kokemustieto riittävät.

Kuntakohtaisen lapsiohjelman laatiminen edellyttää sen pohtimista, miten kuntien tavoiteohjelmissa (strategioissa) on kuvattu tai pitäisi kuvata lapsen edun tavoite (hyvinvointi) eri ulottuvuuksilla (fyysinen, sosiaalinen, emotionaalinen, kognitiivinen, esteettinen, eettinen, henkinen). Miten hyvinvoinnin edellytykset (oma toiminta, merkittävät ihmissuhteet ja kasvuympäristö) on otettu huomioon toimintamuotoja valittaessa tavoitteiden saavuttamiseksi, ja mitä toimintamuotoja olisi tehostettava. Lapsiohjelman painopisteet voivat kunnittain vaihdella.